

Na tien jaar rooms-rood de zondvloed?

André Mommen

In dit artikel zullen we een balans opmaken van alle recente politieke turbulenties in de aanloop naar de verkiezingen van 1999. Niet om aan de regering van Dehaene goede punten toe te kennen, maar wel om de inzet van de komende verkiezingen te schetsen. We zullen daarom ook de diverse verkiezingsprogramma's en politieke teksten analyseren en becommentariëren in de hoop enige tekenen van politieke vernieuwing te ontdekken.

Het lijken wel de verkiezingen te worden van door tegenslagen en mislukkingen gelouterde politici en partijen. SP en PS voelen zich onwennig met de Agusta-affaire voor het Hof van Cassatie. Men vreest alsnog een onprettige afwikkeling voor de betrokkenen en vooral nieuwe onthullingen. De CVP pronkt met Dehaene, maar is allerminst zeker om de macht te behouden. De PSC is al geruime tijd in een vrije val geraakt nadat ex-voorzitter Gérard Deprez afhaakte en nu met iets nieuw wil beginnen. Een onvermijdelijke "politieke beweging" uiteraard om eventueel de PRL te zuiveren van haar rechtse vet. PRL-voorzitter Louis Michel loopt nu monkelend rond. Hij wil met zijn sociaal-liberaal gezicht in Wallonië "paars" aan de macht helpen. In Vlaanderen is de liberale VLD weer onder de vleugels van Verhofstadt geraakt, doch zonder de vroegere cohesie te hebben herwonnen. Inmiddels is de VLD vooral verdeeld door ambities van personen. Als Verhofstadt in 1999 de verkiezingen nogmaals verliest, dan kan hij naar een burgemeesterspost uitzien. En de Groenen? ECOLO lijkt aan een tweede jeugd bezig te zijn, terwijl AGALEV nog aan het herbebossen is. Iedereen vraagt zich inmiddels af of, gezien al deze problemen bij de gevestigde partijen, uiterst rechts in 1999 dan eindelijk stemmen zal verliezen en wanneer die gevestigde partijen dan eens werk willen maken van de sinds lang beloofde politieke vernieuwing.

POLITIEKE VERNIEUWING

Tijdens de huidige legislatuur is heel wat voorgevallen. Zo was er de commotie van de Dassault- en Agusta-affaire die o.a. Willy Claes en Guy Spitaels meesleurd, plus nog wat mindere goden en apparatchiks van SP en PS. Andere echte en vermeende smeergeldzaken

doken geregeld op en bereikten de buitengewesten van CVP, PSC en VLD. Uiteindelijk bleken deze smeergeldzaken de Belgische politieke structuren niet te hebben uitgehold. De politieke instellingen staan nog altijd overeind. Doch uiteindelijk kreeg het politieke en justitiële apparaat nog de zwaarste klappen als gevolg van

de affaire-Dutroux die in augustus 1996 losbarste. De politieke klasse werd nu voor haar verantwoordelijkheid geplaatst en gedwongen om een grote schoonmaak te houden. Men sprak van een Nieuwe Politieke Cultuur (NPC) als tegengif. In allerlei zaaltjes ontspan zich informeel overleg tussen politici van diverse partijen om de democratie nieuw leven in te blazen en vooral om het partijlandschap te herkavelen. De aanval op het vermaledijde dienstbetoon werd andermaal ingezet. Inmiddels is de storm uitgeraasd. De Oude Politieke Cultuur (OPC) is nog springlevend en de kloof tussen burger en politiek nog niet gedicht.

Toen op 17 februari 1995 de Agusta-crisis uitbrak, riep Louis Tobback dat dit het einde van zijn politieke generatie betekende. Dat gaf perfect aan wat vele politici in het diepste van hun hart vreesden. Ze waren bang dat Agusta een lawine zou losweken en hen bedelven. Doch niet Agusta en daarna Dassault met hun smeergeld zouden uiteindelijk het systeem doen schudden op zijn grondvesten, maar wel de Dutroux-affaire. Corruptie is nooit een voldoende reden geweest om regimes ten val te brengen. Dat had de Belgische politieke klasse moeten weten. Regimes kunnen zelfs gedijen door middel van smeergeld. Regimes vallen enkel als ze tevergeefs op zoek gaan naar populaire steun. Dat was niet het geval met de smeergeld-affaires. De parlementsverkiezingen van 21 mei 1995 wezen dat trouwens uit. In dit geval meenden de kiezers van SP en PS dat smeergeld een soort minder kwaad was.

De breuklijn tussen systeem en bevolking werd pas zichtbaar in augustus-oktober 1996 met de affaire-Dutroux en de daaropvolgende "witte mars". Sommigen meenden daarna in de "witte mars" ineens de opkomst van de mondige staatsburger te zien die een grote schoonmaak en een nieuwe politieke ethiek wilde afdwingen. Het probleem was dat de "witte marcheerders" geen duidelijk politiek profiel hadden en daardoor geen duidelijke en afdwingbare eisen konden formuleren. Het "witte protest" was op zich wel voldoende om de politieke klasse in staat van groot alarm te brengen.

Het "witte protest" contesteerde de legitimiteit van de instellingen. De kloof tussen burger en politiek was ineens op straat zichtbaar, niet in het stemhokje. Dat markeerde de ineenstorting van het door de zuilen georganiseerde en gedomineerde systeem van politieke patronage. In de

"witte mars" zag men de negatie van het verzuilde denken en handelen, van het communautaire opbod en van de door gemakkelijk geld geperverteerde samenleving. Het waren nieuwe feiten waarmee de politieke klasse moeilijk overweg kan.

Betekende de "witte mars" dan het "einde van de politiek"? Twee jaar na de "witte mars" is deze protestbeweging feitelijk dood, ten onder gegaan aan haar eigen innerlijke tegenstellingen bij gebrek aan duidelijke politieke doelstellingen. De "witte marcheerders" waren bang om door een politiek virus besmet te worden. Wat Paul Marchal uiteindelijk met zijn populistische PNP wilde, maakte iedere recidive bij voorbaat ongepast.

De politieke partijen hebben daarna het verloren gewaande terrein weer bezet. De politieke klasse heeft deze krachttoer hoofdzakelijk tot een goed einde weten te brengen met behulp van een door de media geregiseerde parlementaire onderzoekscommissie ("commissie-Dutroux"). Deze commissie toonde aan dat de politici wel degelijk eensgezindheid kunnen opbrengen als het gaat om het opsporen van blunderende rijkswachters en onderzoekers. Daarom zal Dehaene II de geschiedenis ingaan als de regering die de "witte geest" weer in de fles wist te dwingen door te sussen, te manipuleren en te delen in het verdriet van de getroffen ouders. Dehaene slaagde er ook in om alle democratische politieke partijen (op de Groenen na) mee te krijgen in het zogenaamde "octopusberaad" over de hervorming van politie, rijkswacht en justitie.

Ook al heeft de politieke klasse in al haar verdeeldheid de "witte beweging" de wind uit de zeilen kunnen nemen, toch is een heilzame angst blijven leven voor een opstand van het volk. Toen Dutroux in april 1998 kortstondig wist te ontsnappen, namen minister van Justitie Stefaan De Clerck en minister van Binnenlandse Zaken Johan Vande Lanotte ijlings ontslag uit hun functie. Politici hebben geleerd mea culpa te slaan. Commentatoren spraken van een nieuw politiek gebruik. Ministers in België trokken tot dan geen persoonlijke consequenties uit het eventueel falen van de door hen geleide administraties. Ministers bleven altijd zitten ook na grote rampen of onverkwikkelijke affaires. Mark Eyskens meende ooit dat in een apenland als België dat allemaal normaal was.

De affaire-Dutroux heeft een waterscheiding aangebracht tussen vroeger en nu in de politiek. De affaire-Dutroux heeft het debat over de instellingen op straat gebracht. De politici leerden wat nederigheid was. Voorts heeft de affaire-Dutroux de kloof tussen het volk en de gevestigde machten zichtbaar gemaakt in al zijn facetten. Niet het spook van het Vlaams Blok maar het spontane volksprotest liet zien dat het tijdperk van de verzuilde controle over dat volk al geruime tijd tot het verleden had behoord, maar door de politieke klasse als feit niet was opgemerkt. Dat kwam doordat alle politici nog in de OPC van de verzuiling en het cliëntelisme zijn opgegroeid. Verzuiling en cliëntelisme maakten de Belgische politiek overzichtelijk en voorspelbaar. De massamobilisatie dekte vooral de eigen aanhang en bracht de leiders van de zuilen op een gepaste manier in beeld. De macht van de partijen was absoluut. De participatie was een feit. Met de affaire-Dutroux is dat nu bijna verleden tijd. De debatten die in de media en de politieke klasse werden gevoerd leerden dat de kwaliteit van de parlementaire democratie moest worden verbeterd en dat de relatie tussen de repressieve organen van de staat en de bevolking alles behalve optimaal was. De hervorming van de politie en de justitie werd ineens besproken op basis van nieuwe criteria, zoals die van de rechten van het slachtoffer, de kwaliteit van de veiligheid, de relatie tussen rechtvaardigheid en juridische principes.

MAATSCHAPPELIJKE EN POLITIEKE VERANDERINGEN

De nakende ondergang van het oude verzuilde bestel heeft de meeste politici onrustig en onzeker gemaakt. Vooral de "witte mars" heeft dat debat over een "systeemverandering" bevorderd. Het mag wel duidelijk zijn dat er na de verzuiling nieuwe vormen van politieke participatie moeten worden ontwikkeld en dat de politieke partijen daarover het meeste voorbereidende denkwerk moeten verrichten. Met het oog op de verkiezingen van 1999 is dat ook al gebeurd. Maar hebben de partijen bij die reflectie wel stilgestaan bij hetgeen er in het maatschappelijk weefsel zoal de laatste decennia is veranderd en hoe dat ingrijpt op hun eigen functioneren? De stelling die hier verdedigd wordt is dat de economische en sociale voorwaarden zodanig veranderd zijn dat zij niet meer in overeenstemming zijn met de politieke en ideologische

bovenbouw en daardoor deze laatste in crisis hebben gebracht.

Door de economische groei, de stijging van de beschikbare inkomens, de uitbouw van de welvaartsstaat en de toegenomen scholing uniformiseerden de leefstijlen en de consumptiepatronen. Als gevolg van de schaalvergroting van productie en markten in combinatie met toegenomen vrije tijd en koopkracht moesten de traditionele samenlevingsverbanden, die tot dan toe door de verzuiling werden toegedekt, losser worden. De marktwerking deed het belang van de ideologische identificatie met de eigen zuil naar de achtergrond verschuiven. De politieke partijen reageerden hierop met een zekere terughoudendheid, omdat zij de oude patronage-systemen verkozen boven de zich opdringende mechanismen van marketing, public relations en vormen van directe terugkoppeling van de beleidsmaatregelen naar de doelgroep. Men kende wel de referendaire democratie, maar wist niet hoe daar mee om te gaan. Men liet zich wel op reclameborden verkopen, maar wist nog niet hoe men selectief de diverse doelgroepen moest bereiken. Moderne managementtechnieken kende men wel, maar die waren aan de politici niet besteed. Het staatsapparaat functioneerde nog altijd zoals in de vorige eeuw. Dat was goed zo, want de oude commandostructuren pasten perfect bij de praktijk van de politieke benoemingen en bevorderingen.

Er zijn altijd wel critici geweest van deze politieke praktijken. Maar die kritiek bleef altijd in de marge. De critici moesten ook eten en konden zich niet de luxe permitteren van een volledige breuk met de machtsstructuren. Dat verklaart de lange levensduur van de verzuiling ook nadat het belang van de levensbeschouwing voor de politieke controle was afgebrokkeld. Men trad toe tot de CVP of tot de loge om rechter, inspecteur of hoogleraar te worden. Deze algemeen erkende praktijken veraangenaamden het zoeken naar een hogere functie of de controle over de diverse staatsapparaten. Doch naarmate de rol van de commerciële sector toenam en zich niet liet inpassen in deze logica, brokkelde ook de invloed van de zuilen af. Het beste kan men dat zien in de media die, in hun strijd om de aandacht van de consument, reeds ettelijke decennia geleden de invloed van de verzuiling op hun aanbod hebben weten te neutraliseren. Kijkcijfers liegen niet. Ministeriële voorlichters des te meer.

In dat kader is het nuttig te wijzen op de rol van Guy Verhofstadt. In vele opzichten was hij een "pionier" en, allicht zonder het zelf te beseffen, een exponent van de maatschappelijke veranderingen die zich in Vlaanderen hebben doorgezet. Guy Verhofstadt heeft meer dan een ander sinds het begin van de jaren tachtig de politieke scène weten te beheersen met zijn neoliberale discours. Hier zij slechts gewezen op het feit dat hij zijn discours langzaam maar zeker verplaatste van het klassieke liberale pleidooi voor belastingverlaging naar een frontale aanval tegen de zuilen en de fundamenten van de welvaartsstaat. Dit debat strookte met de financieringscrisis van de Belgische welvaartsstaat, het hoge gecumuleerde overheidstekort (130 procent van het BNP) en de hoge werkloosheid. Onder Verhofstadt werd de privatisering van de welvaartsstaat gekoppeld aan het liquideren van de verzuilde organisaties. Deze strategie mislukte alsnog. De nieuwe middenklasse werkzaam in de commerciële beroepen mocht dan wel voor Verhofstadt hebben gekozen, diens neo-liberaal populisme was ongeschikt om de "verliezers" te mobiliseren tegen de architecten van de welvaartsstaat. Dat verklaart waarom hij niet in staat was om een substantieel aantal van deze kiezers naar zijn VLD te lokken.

Zoals in andere landen kon uiterst rechts met vooral "veiligheidseisen" relatief gemakkelijk scoren aan de onderkant van de samenleving (de lager opgeleiden). De combinatie van hoge werkloosheid, job-onzekerheid, slechte huisvesting en een algemeen gevoel van uitsluiting maakte dat uiterst rechts met het vijandbeeld van de immigrant als lokaas stemmen kon halen in de oude arbeiderswijken. Van twee kanten werd dus de basis van het verzuilde bestel aangevallen: enerzijds door de neo-liberale beeldenstormers en anderzijds door populistisch-fascistisch uiterst rechts.

Electoraal gezien hebben vooral de socialisten verloren aan de neo-liberalen en de fascistten. De socialisten slaagden er niet in om bij de beter opgeleide middenklasse in de marktsectoren nieuwe kiezers aan te spreken. Deze kiezers gingen naar de liberalen over. In de traditionele bolwerken merken we dat de SP de helft van haar electoraat kwijt is geraakt als gevolg van het economisch verval in deze gebieden. Veertig jaar geleden behaalde de BSP nog bijna 30 procent van de stemmen in Vlaanderen. Vandaag is men blij als dat nog 20 procent is. De verschuivingen

zijn opmerkelijk. Voorheen behaalde de oude BSP bijna al haar stemmen in de industriële driehoek Antwerpen-Leuven-Gent. Nu blijft die driehoek achter op de scores die de SP haalt op het geïndustrialiseerde platteland en in de kleine steden. Een bijkomend probleem is dat de SP ook in deze nieuwe bolwerken aan haar hoogste scores zit. Vandaar dat de electorale stagnatie op alle fronten een feit is. Die stagnatie opheffen lijkt onmogelijk zonder de strijd met het Vlaams Blok fors op te voeren en vooral te winnen rond de securitaire issues. Dat is hetgeen de laatste jaren gebeurd is. Onder het duo Tobback-Vande Lanotte werd de SP de kampioen van de rijks-wacht. Voorts heeft de SP zich ontpopt als de anti-immigratie partij die het programma van het Vlaams Blok grotendeels heeft overgenomen en uitgevoerd. De kloppacht op de illegalen blijkt een socialistisch stokpaardje te zijn geworden waarmee de "securitaire vleugel" van de SP hoopt te scoren in de oude arbeiderswijken. Asielzoekers op het vliegtuig zetten en illegale arbeidskrachten oppakken houdt het politionele apparaat bezig en versterkt het imago van de staat als beschermer van de "zwakkeren" (lees de kansarme autochtonen).

De SP als de "partij van de orde"? In zekere zin wel, want die functie ligt in het verlengde van de SP als "partij van de welvaartsstaat". Men hoeft niet noodzakelijk het thema van het sociaal-fascisme uit de mottenballen te halen, om het verband tussen securitaire en sociale issues met elkaar te verbinden. De SP weet dat haar electoraal overleven verband houdt met het redden van de huidige welvaartsstaat en haar financieringsmodaliteiten. Dat kan door zowel de financiering ervan veilig te stellen (uit de solidaire belastingpot), als door de instroom van uitkeringstrekkenden te matigen en de uitstroom ervan aan te moedigen. Dat betekent dat pensioenen, werkloosheidsvergoedingen, ziektekosten, ziekte- en invaliditeitsvergoedingen en kindergeld via overdrachtsmechanismen op een aanvaardbaar niveau moeten kunnen blijven. Dat betekent ook dat de instroom overzichtelijk moet blijven. Grote groepen immigranten die massaal op deze universele regelingen een beroep kunnen doen, zijn derhalve niet meer welkom nu de financieringslasten van de sociale zekerheid een steeds groter deel van het nationaal inkomen opslokken. Daarbij komt uiteraard nog dat de immigranten in concentratiewijken of gemeenten wonen waar ze de traditionele

socialistische gemeentebesturen eerder tot een last dan een lust zijn. Dat de SP het probleem met de harde hand wil aanpakken heeft ook te maken met het kostenplaatje. De kloppijp op de illegale immigranten is relatief goedkoop en moet de demografische druk in de concentratie-wijken terugschroeven.

De CVP is in hetzelfde electorale bedje ziek als de SP. Ook hier daalt de kiesaanhang constant, hetgeen in de hand wordt gewerkt door ontkerkelijkheid en ontzuiling van de traditionele aanhang op het platteland. Het Vlaanderen van de keuterboertjes en de pendelaars naar de Waalse industrie is verdwenen. Het platteland is geïndustrialiseerd. Vlaanderen zendt zijn zonen niet meer uit. Door de welvaartsstaat en de onderwijsexpansie is er uit het traditionele katholieke kiespubliek van boeren, arbeiders en winkeliers een nieuwe middenklasse ontstaan die, anders dan de nieuwe middenklasse van de liberalen, vooral in het katholiek onderwijs, de gezondheidszorg en de welzijnsapparaten werkt. Dit electoraat heeft na een identiteitscrisis op het einde van de jaren zestig en de jaren zeventig een electoraal tehuis gevonden bij AGALEV. De CVP verloor in de jaren zestig en zeventig eveneens veel kiezers aan de Volksunie. De hoop om die nationalistische kiezers ooit terug te winnen werd al snel opgegeven. De liberalen hebben altijd geknabbeld aan het oude middenstandselectoraat van de CVP. Hierdoor ontstond de merkwaardige situatie dat de CVP steeds meer een partij met een vakbondselectoraat werd. De CVP werd dus meer dan ooit als "arbeiderspartij" een natuurlijke bondgenoot van de SP.

Rest nog de Volksunie. Electoraal gezien heeft die haar rechtverleugel twintig jaar geleden al aan het Vlaams Blok verloren. Het gaat hier om slechts een goede 100.000 rechtse kiezers, het schuim van de Vlaamse Beweging inclusief. Een ander deel maakte met Jaak Gabriëls de overstek naar de VLD van Verhofstadt. Wat nu overblijft is een onduidelijk amalgaam van 300.000 kleinburgerlijke kiezers met als enig kenmerk dat deze groep ideologisch en sociologisch dicht bij de VLD dan bij AGALEV staat. Ook de Volksunie heeft te lijden gehad van de sociale modernisering van Vlaanderen. In de jaren vijftig en zestig was de Volksunie een nogal obollige kleinburgerlijke partij van katholieke middenstanders, plattelandsartsen, kippenboeren en pseudo-intellectuelen. De modernisering van

het platteland heeft dat sociaal profiel vernieuwd, maar veel oude reflexen intact gelaten. Al zien we overlappings met het electoraat van AGALEV en de VLD, de Volksunie kan maar niet de rol van katalysator tussen links-liberalisme en ecologisme spelen nu ze haar nationalistisch repertoire heeft uitgeput. Een opgaan in de VLD lijkt nog het meeste voor de hand te liggen. Probleem is dat de VLD veel groter is en veel beter gestructureerd. De VLD zal de Volksunie helemaal oppeuzelen.

HERVERKAVELING

In de voorbije jaren zijn er pogingen gedaan in de politieke partijen om tot een herverdeling van het landschap te komen. Iedereen wil het blijkbaar, maar niemand begint er echt aan. De VLD was veel meer een product van de partijverbreding dan van politieke herverdeling. De Volksunie heeft dat ooit al eens onder Jaak Gabriëls geprobeerd door met bekende Vlamingen niet-nationalistische kiezers aan te lokken. Met weinig succes overigens.

Recente herverdelingspogingen en -gesprekken gebeurden o.a. onder druk van de electorale doorbraak van het Vlaams Blok in 1991. De tactiek om rond het Vlaams Blok een cordon sanitaire aan te leggen loste immers niet het onderliggende probleem van de politieke versnippering op. Naast het Vlaams Blok bestaan drie grotere (CVP, SP en PVV) en twee kleinere partijen (Volksunie en AGALEV) die met elkaar enkel instabiele coalities kunnen vormen en die tot elkaar veroordeeld zijn als er een staatshervorming op het programma staat. Het veroveren van het politieke centrum werd hierdoor een issue. In deze of gene zaal van het parlement kwamen politici samen om elkaar te polsen over de vorming van een grote centumpartij. De meerderheidspartijen zagen dat geschuifel met lede ogen aan.

CVP en SP besloten na de verkiezingsnederlaag van 1991 om zichzelf te redden. De CVP poogde om van haar al te beduimd imago af te komen. Buiten eigen politieke kring had men al de voorbije jaren gerekruteerd onder bekende Vlamingen en ex-groenen (Leo Cox en Paul Staes) in de hoop hierdoor de invloed van de oude standen terug te dringen. Maar toen de Johan Van Hecke als voorzitter de plaats moest ruimen voor Marc Van Peel was de oude CVP weer volop terug van weg geweest. De SP werd in haar imago-operatie vooral gehinderd door de

omkoopschandalen en mikte daarom vooral op overleven. Dat belette Norbert De Batselier niet om met enkele medestanders een Rood-Groene verruimingsoperatie te lanceren. Doch ook hier zonder succes. De formule van het verruimen van de eigen partij werkte dus niet. Ook al gebeurde dat onder de vlag van het oprichten van een totaal nieuwe partij en met enig media-gedruis. Verhofstadt mocht de oude PVV wel verbouwen tot de VLD, of de Partij van de Burger. Maar de verkiezingsvuurproef van 21 mei 1995 bewees dat de nieuwe VLD door de meeste kiezers werd ervaren als een face-lift van de PVV.

In 1995 wilde de Volksunie nog het vege lijf te redden door een bod op de kiezer uit te brengen. Meer dan 300.000 kiezers waren volgens Bert Anciaux nodig om de partij te laten voortbestaan. Bert Anciaux kon echter niet uitleggen waarvoor de Volksunie nog nodig was. Of er bij de volgende verkiezingen nog meer dan 300.000 kiezers de Volksunie willen steunen, is allerminst zeker. Daarom kwam Anciaux onlangs met de pseudo-beweging ID21. Nadat de media al snel waren afgehaakt omdat ID21 te veel van hetzelfde beloofde, liet Anciaux zijn "beweging" samenvloeien met de Volksunie.

AGALEV moest wennen aan het feit dat electorale overwinningen niet altijd het resultaat zijn van leuk doen tegenover de mensen. AGALEV bleek zijn onschuld te hebben verloren en kampte met het verschijnsel van de sociologische veroudering. De strijd tussen fundamentalisten en realisten leek wél gestreden nadat pater Versteylen definitief de deur achter zich had toegeslagen. Maar wat te doen met de littekens? De conclusie was dat AGALEV een normale partij hoorde te worden die eventueel ook buiten het traditionele "groene" electoraat moest werven. Het probleem was echter dat alle andere partijen inmiddels de groene issues hadden ontdekt. Men zat dus op een overvolle markt met de te veel aanbieders van groene thema's. Negatief is dat AGALEV door de meeste kiezers werd gezien als een groep drammerige wereldverbeteraars die men beter niet aan de macht kon helpen.

De SP was ook toe aan imago-herstel en vooral aan nieuwe issues en nieuwe mensen. Nieuwe mensen zaten wel in het centraal apparaat, maar in de oude federaties werd de dienst nog uitgemaakt door een groep door de wol geverfde partijbazen. Deze laatsten hadden

weinig op met vormen van nieuwlichterij en keerden zich tegen de instroom van een nieuw soort leden met hogere opleiding en ander taalgebruik. De Agusta-affaire had inmiddels ook al voor veel melkzuur gezorgd en dat verplichtte Tobback om de partij eindelijk eens grondig onder handen te nemen. De subtiele debatten met de lokale baronnen waren ineens niet meer aan Tobback besteed. De SP kon op termijn alleen maar overleven als ze zich een nieuw Vlaams profiel aanmat en zich sociaal herprofileerde. Norbert De Batselier maakte zich spontaan tot woordvoerder van deze strategische lijn. In de Vlaamse regering ging hij de strijd met de Boerenbond rond het Mestactie Plan (MAP). Hij was één van de architecten van *Het Sienjaal*. De Batselier mislukte op twee fronten. *Het Sienjaal* kwam niet van de grond wegens gebrek aan steun in de SP. Het MAP werd door de Boerenbond ontkracht. Betekent dit het einde van De Batselier als leidend politicus? Of wordt hij binnenkort voor enige tijd de partijvoorzitter?

Met het zicht op de super-verkiezingen van 1999 kampeert in Vlaanderen iedereen nog op de oude posities. Dat geldt trouwens ook voor Wallonië en Brussel. FDF en PRL zijn stevig aan elkaar vastgeklonken en hopen daardoor binnen kort met de PS een duurzame coalitie te kunnen sluiten. De PSC verkeert nog in crisis en zoekt naar electoraal herstel. De recente plebiscitering van Philippe Maystadt tot partijvoorzitter moet dat mogelijk maken. De PS overleefde Agusta en Dassault in de wetenschap dat het eigen electoraat wel terugkeert. Behalve Ernest Glinne en Jean Guy was er geen sprake van een leegloop van militanten. Het PS-machtsapparaat bleef intact.

DE CVP

De CVP lijdt van alle partijen het meeste onder een gebrek aan ideeën. Op het partijcongres van 5 en 6 juni 1998 te Leuven waar de christen-democraten debatteerden over Partij en Samenleving onder het motto "Mensen maken het verschil", poogde men nogal krampachtig het modernisme met het traditionalisme te verzoenen.

Aan de orde waren de drie clusters "samen leven: gezin, veiligheid, verkeersleefbaarheid; samen werken: arbeid als sleutel tot participatie; kansen van de kennismaatschappij; samen voor-

uitgaan: solidariteit met kansarmen; versterken van het sociaal weefsel". De CVP erkende met deze thematische aanpak dat de maatschappij steeds complexer is geworden en dat de oplossingen voor de problemen niet eenvoudig zijn. Dat neemt niet weg dat de CVP wel een rode draad in de analyse van de problemen heeft gestopt: het "sociaal weefsel". In dat "sociaal weefsel" bevindt zich het gezin als kern van de "gemeenschap". Ook wil de CVP de vorming van dat "sociaal weefsel" actief beïnvloeden. Vandaar dat de CVP een "gezinspartij" is. Uiteraard wil de CVP niet gezegd krijgen dat homo's niet in dat wereldbeeld thuishoren. Dat zou discriminatie zijn. Vandaar dat de CVP hen een kans op een duurzaam samenlevingscontract wil gunnen.

Omdat iedereen wel weet wat de CVP onder het gezin verstaat, behoeft dat concept geen verdere toelichting. Van veel groter belang lijkt echter de manier waarop de CVP vandaag het begrip "sociaal weefsel" hanteert. Voor de CVP is het "sociaal weefsel" een soort ideologische container waar men alles kan in gooien.

De CVP: "We hanteren hier de term sociaal weefsel in de brede zin. Het gaat om grotere of kleinere gehelen waar mensen met elkaar communiceren, samenleven of taken verdelen. Deze sociale netwerken kunnen kleinschalig of grootschalig zijn, van duurzame of tijdelijke aard, van het klassieke type of nieuwe. Ze kunnen meerdere functies vervullen of op één concrete behoefte of taak inspelen. Het sociaal weefsel kan een informeel of formeel karakter hebben. Het kan flexibel of stabiel zijn, pluralistisch of op een overtuiging gebaseerd. Het kan gaan om vrijwilligersgroepen, buurtcomités, doelgroepenverenigingen, sociaal-culturele bewegingen, drukingsgroepen, nieuwe sociale bewegingen, hobbyclubs, cyber cafés, chatlinks... De fantasie van mensen kent gelukkig geen grenzen als het gaat om het opzetten van nieuwe netwerken."

Kortom, het sociaal weefsel heeft de verzuilde maatschappij ineens vervangen als maatschappelijke middenveld en draagvlak. Daar mag de partijpolitiek zich niet direct meer mee bemoeien. De CVP wil via de overheid enkel de randvoorwaarden scheppen voor een opbloeiend "sociaal weefsel" met een keur aan allerhande vrijwilligers en organisaties. Wil u een halte van de bibliobus of een consultatiebureau van Kind en Gezin? De CVP staat plaatselijk paraat om te helpen.

Omdat de wereld nu ineens ons dorp is (maar dan niet echt) wil de CVP de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking ophogen tot 0,7 procent van het BNP. Dat gebeurt dan onder het motto dat in de volgende eeuw via Europa een wereldregering moet komen met werkelijke beslissingsmacht om herverdelingsmechanismen op gang te brengen en om waar nodig de vrijhandel aan banden te leggen. Om geen geld over de balk te smijten is het gepast om de ontwikkelingshulp op resultaten te evalueren. In eigen land kan men beginnen met de bevolking in contact te brengen met "andere culturen en gemeenschappen en andersom". In de praktijk ziet de CVP dat vooral gebeuren door de nieuwkomers (migranten en vluchtelingen) te confronteren met hun plicht om zich in te burgeren door zich onze taal, cultuur en samenleving eerst eigen te maken alvorens hier een vaste stek te verwerven. Aanvullend kan men dan wat heet "het sluipend racisme en verkrampte reflexen" doeltreffend bestrijden.

Buurten en wijken moeten, aldus de CVP, een sfeer van menselijke aanwezigheid uitstralen. Daar horen leefbaarheidsprojecten bij. De doelgroepen zijn inmiddels reeds lang gedefinieerd. Het doel is in de wijken een betere sociale mix tot stand te brengen met behulp van gemeentelijk ingrijpen, sociale huisvesting en onderwijsfaciliteiten.

Hoe maken deze congresresoluties nu het "verschil" met wat de CVP vroeger wilde en de andere partijen nu willen? Dat "verschil" zit hem vooral in de accenten en de onduidelijkheden. De CVP mikt nog altijd op conservatieve gezinswaarden, maar is bang daarvoor al te luidruchtig op de barricades te klimmen. Dat is het verschil met vroeger. Aan de andere kant laat de CVP er geen twijfel over bestaan dat de partij zich nog altijd wil profileren als een "gezinspartij" en dat alle welzijn eigenlijk afhangt van het goed functioneren van deze leefbaarheid met vader, moeder en kinderen onder één dak. Doch hoe ver wil de CVP gaan met het benadrukken van deze kerntaken? Het zal wel niemand zijn ontgaan dat inmiddels wel meer dan één voor-
aanstaande christen-democraat (ex-partijvoorzitters Wilfried Martens en Johan Van Hecke) zich in de praktijk heeft bekend tot een flexibele interpretatie van de oude gezinswaarden en daarvoor enige media-aandacht heeft ontvangen. Aan de andere kant kan de CVP dit thema niet helemaal loslaten, omdat de stamkiezers van de

CVP nu eenmaal het gezinsthema als bepalend voor hun kiesgedrag ervaren. Voorts weet de CVP ook dat een segment van het Vlaams Blok onder aanvoering van Alexandra Colen graag de traditionalistische trom roert. Men moet dus voorzichtig zijn. Doch hoe eerlijk en open kan dan een partijvoorzitter als Marc Van Peel in zijn congres toespraak zijn zonder ongeloofwaardig te worden?

Marc Van Peel: "Hillary Clinton, de veelgeplaaide maar sterke vrouw van de Amerikaanse president, schreef een boek onder de titel *It takes a village*. Daarin pleit ze, net als wij, heel stevig voor de "family values". Maar ze wijst erop dat je "a village", zeg maar een hele gemeenschap, nodig hebt om kinderen en gezinnen kansen te geven. Tot enkele jaren geleden werd door anderen even lacherig gedaan over onze keuze voor het gezin en de familiewaarden als over onze keuze voor het sociaal-economisch centrum. Nu durven ze al eens met de lippen te belijden dat een duurzaam gezinsverband het beste is voor de kinderen. Maar er is meer nodig dan een gezin alleen. Ook een gemeenschap waarin wij bijvoorbeeld niet kiezen voor een 24-uurs-economie waarbij iedereen op elk uur van de dag, de nacht en het weekend zijn familiale verplichtingen ondergeschikt moet maken aan zijn economische. Wij pleiten voor flexibiliteit in functie van het gezinsleven, eerder dan voor flexibiliteit in functie van machines of productieprocessen."

Met profiellose Van Peel is de mens de maat van alle dingen geworden. Met zijn sterk geseculariseerde maatvoering is elk probleem christen-democratisch te benoemen. Het probleem van de omstreden mobiliteit krijgt in de mond van Van Peel een gezinswaarde opgeplakt. De CVP als gezinspartij wil dat de kinderen op een gezinsvriendelijke manier op school geraken, dat gezinsonvriendelijk verkeersgedrag wordt ingedamd, dat er gezinsvriendelijke verkeersplannen komen, enz. De 24-uurs-economie wordt afgevoerd omdat die gezinsonvriendelijk is.

Is dit voor de CVP voldoende om zich voor een verdere electorale neergang te kunnen behoeden? Neen, over de sociaal-economische politiek wist het CVP congres eigenlijk niets anders te melden dan het versterken van de kennis- en innovatiemaatschappij, twee items waar vele mensen eerder bang voor dan blij mee kunnen zijn. Innovatie staat vaak ook voor rationalisaties en fabriekssluitingen. De kennis-

maatschappij staat voor nieuwe technologieën en ook toepassingen waarvoor niet altijd passende werkgelegenheid beschikbaar komt. Voorts is er nog de VLD die naar de rechtervleugel van de CVP lonkt. Ditmaal niet alleen voor het bouwen van een centrum-rechtse coalitie, maar ook voor electoraal gewin. Dat maakt de CVP zenuwachtig.

DE SP

De kiezers zullen naast Jean-Luc Dehaene vooral Tobback zien staan, twee oude en vertrouwde gezichten die Rooms-Rood symboliseren. De vraag rijst dan ook of na de volgende verkiezingen Rooms-Rood wel kan en moet terugkeren. Het is bekend dat Tobback en Dehaene respect voor elkaar hebben en dat CVP en SP elkaar als in een verstandshuwelijk nodig hebben. De vraag is of beide partijen elkaar nog gedurende de komende vier jaren willen omhelzen.

De inzet van de volgende verkiezingsstrijd voor de SP is of men er 100.000 stemmen kan bij krijgen om zo te finishen op een totaal van 900.000. De SP denkt met dat aantal de VLD voor te blijven en de CVP aan boord te houden. Waar de SP die 100.000 kiezers vandaan zal halen, wordt nergens onthuld. Men mag aannemen dat de SP de kiezers van zowel AGALEV als het Vlaams Blok op het oog heeft. De SP wil kiezers van het Vlaams Blok weglukken met securitaire issues. Dat moet lukken, zeker als men erbij verkondigt dat het Vlaams Blok de sociale zekerheid wil afbreken. Kiezers bij AGALEV weghalen zal moeilijker zijn. Deze post-materialistische kiezers struikelden al eerder over het ruwe taalgebruik van Tobback.

Tobback laat er zich op voorstaan dat de SP niet vies is van compromissen. Hij wijst op de realisaties van zijn partij. De Maastricht-norm, zegt hij overal, heeft men gehaald zonder sociaal bloedbad. Met de VLD had men die Maastricht-norm zeker ook gehaald, maar dan wel mét een sociaal bloedbad.

Meer dan met het programma worstelt de SP met de opvolging van Tobback en de vernieuwing van haar eigen politieke werking en structuren. Centraal bij iedereen in de SP staat het probleem van de opvolging van Tobback als boze goeroe. Tobbacks positie is onaantastbaar omdat hij alle politieke klappen heeft opgevangen en overleefd. Na de Agusta-crash won hij op het nippertje de parlementsverkiezingen van 21

mei 1995 met het pensioentema. Tobbac had ook de moed om de bijl te leggen aan de vermolmd partijstructuren. Deze afbrokkeling wilde Tobbac een halt toeroepen. Tobbac besloot om de kaart van de vernieuwing te trekken tegen de politieke overlevingskunstenaars in de driehoek Antwerpen-Leuven-Gent. Om zijn legitimiteit als voorzitter te versterken liet Tobbac zich in november 1997 zonder tegenkandidaat bij algemene verkiezingen door de leden plebisciteren. Dat heette een doorbraak van formaat in de partijwerking.

Tobbac had zijn slag thuisgehaald door zijn kandidatuur in alle partijfederaties te gaan "uitleggen" en er *en passant* elk verzet dood te reppen. Dat er geen tegenkandidaten waren, legde hij prozaïsch uit als een gevolg van bewuste zuinigheid (Het Belang van Limburg, 31 oktober 1997). Tobbac ging daarna naar huis met 40.113 ja stemmen tegen slechts 6.235 nee stemmen en 1.300 onthoudingen. Hij had nu het vertrouwen van de partij op zak en daardoor bezat hij volledig recht van spreken om alle dwarsliggers, criticasters en andere "mensen van goede wil" monddood te maken.

De glorieuze herverkiezing tot voorzitter gaf Tobbac alle rust om de parlementsverkiezingen van juni 1999 voor te bereiden en vooral om de partijvernieuwing krachtig door te drukken.

Op het administratief congres van 21 december 1997 te Roeselare wees Tobbac al op het feit dat sinds de verkiezingen van mei 1995 de helft van de parlementsleden was vernieuwd en dat hij nu beschikte over een ploeg van jonge politieke secretarissen (allemaal mannen overigens). Het Politiek Bureau werd nu voor het eerst rechtstreeks door de afdelingen verkozen en niet meer kandidaten dan er mandaten waren. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 hoopte hij op een verjongd kader.

Tobbac hoedde er zich voor om een opvolger aan te duiden. Het was duidelijk dat hij in functie wilde blijven tot na de verkiezingen van 1999.

Op 23 april 1998 nam Dutroux de benen. Andermaal raakte de politieke klasse in opperste staat van paniek. Men was bang dat een woedende volksmassa de instellingen zou bestormen. Gelukkig werd Dutroux diezelfde avond nog in de kraag gegrepen. Een zoenoffer was onvermijdelijk. Vande Lanotte (Binnenlandse Zaken) en De Clerck (Justitie) namen ontslag. Op 28 April 1998 moest Tobbac Vande Lanotte op Binnen-

landse Zaken opvolgen, en tevens zijn voorzitterschap ter beschikking stellen. De grijze Fred Erdman mocht op de voorzitterstoel gaan zitten. Wat betekende dat voor de SP? Ten eerste dat de opvolging van Tobbac als voorzitter ineens actueel werd. Ten tweede dat Tobbac vanuit de regering de partijstrategie zou moeten bepalen en niet vanuit de rol van relatieve buitenstaander.

Drie mogelijke opvolgers dienden zich aan, elk met hun eigen profiel en zwakheden. Johan Vande Lanotte is de securitaire scherpslijper die weinig positieve gevoelens losweekt bij de buitenwacht. Norbert De Batselier kan zich aandienen als een mogelijke vernieuwer. En dan is er nog Steven Stevaert, een succesvolle kroegbaas en burgemeester van Hasselt, die ooit door Willy Claes is aangeleverd en door Tobbac belast met de leiding van de *Rosa-groep* om nieuw partijpolitiek bloed aan te trekken. Stevaert denkt ooit bij één grote rood-groene partij uit te komen (Het Belang van Limburg, 10 oktober 1997).

Voor de SP is de komende kiesstrijd van levensbelang. De strijdpunten zijn door Tobbac al zelf geselecteerd.

Op het Actualiteitscongres van de SP op 11 oktober 1997 stelde Tobbac dat de sociale zekerheid het domein van de staatstussenkomst moet blijven. Daar ligt, aldus Tobbac de breuklijn tussen neoliberalen en socialisten (De Standaard, 13 oktober 1997). Dus daar wil de SP zich weer rond profileren. Een tweede punt is uiteraard het verdedigen van het regeringsbeleid.

De SP houdt zich zelf voor dat de financiering van de sinds juli 1997 hervormde pensioenen voor werknemers en zelfstandigen veilig is gesteld en dat men zeker niet hoeft over te schakelen van het omslagstelsel op een (gedeeltelijk) kapitalisatiestelsel (De Morgen, 12 november 1997). Dat alleen al zou de moeite lonen om in een volgende regering te stappen, kondigde kamerlid Hans Bonte aan toen hij wees op het feit dat de hervorming van de ambtenarenpensioen ondanks alle beloftes van minister van Pensioenen Marcel Colla nog niet was gerealiseerd (De Standaard, 7 april 1998). Maar wie zegt dat de andere partijen al niet achter de schermen een alternatief voor de financiering voor de pensioenen hebben uitgewerkt?

Toch was het de bedoeling van Tobbac om dit soort onzekerheden weg te masseren. Zo liet Tobbac op het administratief congres van 21

december 1997 verstaan welke punten volgens hem de inzet van de komende verkiezingen zouden zijn: 1. werkgelegenheid; 2. sociale zekerheid; 3. de gezondheidszorg; 4. de fiscaliteit en de belastingfraude; 5. de veiligheid; 6. onderwijs; 7. justitie (De Morgen; De Standaard, 22 december 1997).

Vooraf over het securitaire aspect liet Tobback geen onduidelijkheid bestaan: "We weten, en wij moeten duidelijk maken dat criminaliteit zijn oorsprong vindt in werkloosheid, in uitsluiting, in marginalisatie, en dus moeten we daar eerst iets aan doen. En het ondertussen niet verder laten verloederen. Er is geen multiculturele samenleving mogelijk in de chaos, in de orde-loosheid, in de desorganisatie, in de illegaliteit. We dienen dus op het ene en op het andere het volle gewicht te leggen. Want het zijn in de allereerste plaats de mensen die wij verdedigen, waar wij voor opkomen, die slachtoffer zijn van onveiligheid. Niet degenen die zich private bewakingsfirma's kunnen betalen, niet degenen die zich lijfwachten kunnen betalen."

Ook ideologisch had Tobback inmiddels de SP al vastgepind: "We dienen een middenweg te vinden in het behoud van de verzorgingsstaat en in de veranderingen die daarin nodig zijn. We dienen een middenweg te vinden tussen het Angelsaksische model en het onze en we moeten het moderniseren, aanpassen, laten overleven met de ontwikkelde, met de evoluerende samenleving."

De partij wist dus waaraan zich te houden toen ze op 16 en 17 mei 1998 onder voorzitterschap van De Batselier begon aan het zogenaamde Toekomstcongres.

Voor dat congres had de SP haar toekomstprogramma in een aantal "contracten" gegoten. Die "contracten" dekken dan de inhoud van zogenaamde sectoriële ingrepen. "Contract" suggereert hier dat niet de staat zelf ingrijpt, maar via "contracten" met de belanghebbenden (vakbonden, ondernemers, het maatschappelijk middenveld) regelend optreedt. Het doel is een samenleving scheppen waarin iedereen het goed heeft en iedereen deelachtig is aan cultuur, onderwijs, gezondheid en andere collectieve prestaties. Voor de goede orde zullen we hier in het kort slechts enkele saillante punten uit het congresboek bespreken.

Een eerste belangrijke punt is: waarin onderscheidt de SP zich van de liberalen? Dat is in het geloof in de maakbaarheid van de samenleving.

De SP: "Zonder maakbaarheid van de samenleving is er geen socialisme. Liberalen kunnen alles aan de vrije markt overlaten, maar socialisten willen er altijd iets beters van maken. Als de samenleving maakbaar is, komt dat vooral doordat velen dezelfde kant op willen en niet doordat de overheid of de politiek dat op hun eentje willen. Het is een samenspel van krachten, waarbij de overheid de bakens uitzet en voor iedereen de mogelijkheden en de vrijheid creëert om zijn eigen leven zo goed mogelijk in te richten."

Maar in welke mate is dat onderscheid met de liberalen onoverbrugbaar? In werkelijkheid is het verschil eerder gradueel, dus ook weer niet te veel: "De overheid moet zich vooral concentreren op de strategische keuzes, waarbij doelstellingen belangrijker zijn dan bureaucratistische procedures. Begrotingsdiscussies moeten meer over maatschappelijke opties gaan dan over cijfers en komma's."

Een paar bladzijden verder wordt de loftrampet van het middenveld tussen staat, straat en markt gestoken. De vakbeweging en de nieuwe sociale bewegingen vormen de basis van de sociale democratie. Ze zijn onmisbaar. Doch ze vormen ook een dominospel waarvoor de politiek in laatste instantie de eindverantwoordelijkheid draagt. Dus ook hier is de antithese met het liberalisme overbrugbaar.

In niets herinnert dit telefoonboek aan de gepantserde teksten van vroeger. Er is natuurlijk het gewassen taalgebruik dat de ruwheden heeft weggewerkt. Aanstootgevende terminologie (nationalisatie, socialisatie, anti-kapitalistische structuurhervormingen, arbeiderszelfbestuur) is afwezig. Sommige passages hebben een links-liberale penvoerder gehad. In het hoofdstuk over het sociaal contract lezen we dat de socialisten een economisch beleid willen waarbij "goede economische prestaties en volledige werkgelegenheid hand in hand gaan".

De SP wil niet het individuele geluk garanderen en doet daarbij alsof dat ooit de doelstelling van het socialisme was: "Klinkt dat naïef? Ja, als je denkt dat het mogelijk is om ieders persoonlijke geluk te "maken". Neen, als we bedoelen dat we de sociale voorwaarden willen scheppen waardoor een rijke samenleving ook een gelukkige samenleving kan zijn."

Betuttelende welzijnspraak komt in een aantal "deelcontracten" over werkgelegenheid, de sociale zekerheid, de gezondheid, het minderhe-

denbeleid, het milieu, de mobiliteit, de ethische kwesties, de justitie, de cultuur, het onderwijs, de economie, de internationale of nationale politiek vaak het leesplezier verstoren. In plaats van een synthese krijgen de lezers een catalogus van resoluties en disparate teksten die als een grote hoeveelheid bomen het zicht op het bos ontnemen. Onder die vele bomen komt men ook platitudes tegen. Een greep: "Cultuur is in beweging. Een cultuur die niet meer evolueert komt tot stilstand en sterft tenslotte af. Wij moeten vernieuwingen stimuleren en opstaan voor de andere en het andere." "Meer mensen moeten op een leuke manier aan sport kunnen doen". "In de kunst-, cultuur- en sportsector moet een systeem van kwaliteitsbewaking ontwikkeld worden door de overheid in samenwerking met de sector." De selectie is hier gemaakt in het hoofdstuk over cultuur en sport.

In sommige hoofdstukken is het alsof het Humanistisch Verbond de lezer amechtig toelicht. Met die lui heeft de SP blijkbaar een bevoorrechte relatie. In de onderwijsparagraaf bij voorbeeld debiteert men de voorgeschreven kost over de ontplooiingskansen van het individu. Wat men niet leest is welke factoren die ontplooiing zoal in de weg staan. Toch verkeert een groot deel van het onderwijs organisatorisch en pedagogisch in een diepe crisis. Daarover wordt enkel in termen van "kansongelijkheid" geschreven.

Men heeft de indruk dat men de meeste hoofdstukken al eerder heeft gelezen. Waar dan wel? In *Het Sienjaar* werd ook al met de contract-gedachte gespeeld. Maar dan met meer literair talent. In dit congresboek met resoluties treft men ook nieuwe "contracten" aan, zoals het "ethisch contract" dat over de bio-ethiek, het erfelijkheidsadvies, de genterapie en euthanasie gaat. Deze bladzijden zijn aan te bevelen leesvoer. Als de SP deze paragrafen wil realiseren met de CVP, dan zal ze allicht heel wat uit te leggen hebben. De ethische paragraaf zou wel eens een bruggenhoofd naar de liberalen kunnen slaan. Is dit dan de uitgelezen kans voor een "paars" akkoord? Allicht. Maar dan zal Tobback de sociaal-economische paragraaf soepel moeten interpreteren. In die paragraaf wordt de werking van de markt aan beperkende voorwaarden onderworpen, iets waar de liberalen zeker bezwaar zullen tegen hebben.

De SP: "Wij erkennen de verdiensten op economisch vlak van het marktmechanisme, het

is één van de motoren van economische ontwikkeling. De welvaartsstaat veronderstelt een doeltreffende gemengde economie met markt en overheid."

De SP meent "de spontane kracht van de markt beter [te] benutten door ze meer in dienst te stellen van het algemeen belang." De SP wil de markt sturen en als instrument laten renderen door ze af te bakenen. Er wordt gesteld dat heel wat activiteiten en diensten niet tot de markt mogen behoren (justitie, onderwijs, gezondheid, milieu). Bepaalde monopolies moeten aan de overheid toevallen (spoorinfrastructuur, wegen, energievoorziening, etc.).

Toch zien we in heel de kapitalistische wereld de markt in deze sectoren toetreden. Gevangenen worden geprivatiseerd, bewakingsdiensten rukken op, tolwegen verschijnen overal. Wat is het bezwaar?

De SP: "De markt kan niet instaan voor solidariteit".

Even verder heet het dat de overheid wel de universele dienstverlening door de marktsector kan afdwingen, waardoor bepaalde gebruikers hun basisrechten gewaarborgd zien. Dan zitten we al snel bij het sturen van de markt. Dat sturen kan, aldus de SP, door middel van regelgeving, consumentenwetgeving en zelfregulering. Wat niet wegneemt dat de SP de markt ook correct wil laten werken. Wat zal moeten gezien het feit dat de Europese Commissie anders wel zal ingrijpen.

Niet de markt is de boosdoener in deze congrestekst, maar de economische stagnatie, het gebrek aan initiatief en verantwoordelijkheidszin. Uit de crisis kom je slechts als het kapitalisme beter kan functioneren door middel van betere kapitalisten. Kom vandaag maar eens om goede kapitalisten. Want ook het kapitalisme is niet meer wat het geweest is. Het kapitalisme ontleende in de vorige eeuw zijn adelsbrieven aan het ondernemerschap dat een visie op de lange termijn huldigde. Zijn er dan geen ondernemers meer die hun korte-termijn winst willen opofferen voor groei op de lange termijn? Ja! Maar ze zijn niet talrijk en verdienen daarom van de kant van de socialisten alle steun. De SP wil dus de economische vooruitgang bevorderen via het "verantwoord ondernemerschap".

Wat is "verantwoord ondernemerschap", zal men zich in linkse kringen afvragen? Zijn dat ondernemers die niet meer onbeschaamd op het riool lozen? Zijn dat de autofabrikanten die niet

meer onbeschoft duizenden arbeiders op de keien schoppen? Het antwoord komt hier van Frank Vandenbroucke die, gezeten op een wolk, vanuit Oxford het "verantwoord ondernemerschap" predikt: "Affairisten jagen enkel korte termijn financiële baten na, zonder zich veel te bekommeren om de werkelijke toekomst van de onderneming. Het aandeelhoudersmodel biedt op die manier een permanente bedreiging van hen die geld hebben tegenover hen die bekommerd zijn om het lot van de onderneming. Het aandeelhoudersmodel is het model dat alle voorrang geeft aan de kapitalist, vaak ten nadele van arbeid, milieu en omgeving. De SP roept daarentegen alle ondernemers op toe te treden tot het ruimere belanghebbersmodel. Dit belanghebbersmodel plaatst de onderneming in tegenstelling tot het aandeelhoudersmodel in een globaler netwerk van maatschappelijke verantwoordelijkheden tegenover alle belanghebbenden in de onderneming: het personeel, de klanten, de aandeelhouders, de leveranciers, de omwonenden en tot het slot de hele samenleving."

Hoeveel ondernemers hebben inmiddels al enthousiast gereageerd? Heeft André Leysen zijn vriend Tobback nog eens alle steun toegezegd?

Ook heeft de SP ontdekt dat belasting op arbeid best kan worden afgeschaft ten gunste van belasting op vermogens en vermogenswinsten of selectieve belasting op een bepaalde consumptie. Hoe men het ene in het andere moet worden geweven, is allicht een technische kwestie die de huidige SP nog moet oplossen.

De VLD

Na zijn wonderbaarlijke terugkeer aan het hoofd van de VLD pakte Verhofstadt weer uit met een circus om de partijleden en het publiek te overtuigen dat de liberalen voor alle belangrijke politieke en sociale issues een alternatief hebben en dat daarover ook met hen kan worden gepraat. Doch intern bleef de VLD meer dan ooit verdeeld rond de ambities van personen. De oude "donker-blauwe" liberalen hebben in de persoon van Herman Decroo nog altijd een boegbeeld. Verhofstadt heeft dan wel het partijvoorzitterschap terug veroverd, maar zijn persoon blijft omstreden. Men zal hem in de VLD geen nieuwe kiesnederlaag nog vergeven. Er is immers Rik Daems, de best geplaatste kandidaat om de VLD over te nemen. Hij is als ondertekenaar van het Verdrag van Leuven het

sociale uithangbord van de partij geworden. Dan is er nog Marc Verwilghen die vooral buiten de partij populair is als het gezicht van de commissie-Dutroux. Kortom, de VLD heeft een overschot aan populaire leiders die allemaal strijden om dezelfde kiezers.

Toen Verhofstadt weer tot partijleider was gekozen, liet hij de VLD al snel warmdraaien voor de kiestrijd, want hij dacht dat voor 1998 vervroegde verkiezingen in de pijlpijn zaten. Immers, zo meende hij, zou na het halen van de euro de Rooms-Rode coalitie dat pluspunt wel eens electoraal willen verzilveren. Daarom mobiliseerde Verhofstadt de partij voor een grondige en in de tijd gespreide programmatische discussie, in de hoop dat hierdoor de media geen kans meer zouden krijgen voor het stellen van negatieve vragen.

Liefst vijf thema-studiedagen werden aangekondigd alvorens de VLD op 24-26 april 1998 te Gent het congres "Fundamenten voor Verandering" mocht houden. Overigens, op 25 mei 1998 hield Verhofstadt te Brussel nog een bijzonder VLD-congres over de hervorming van politie en justitie. Dat waren in totaal zeven bijeenkomsten waarvoor de liberalen in de eerste helft van 1998 opgetrommeld werden.

De vijf VLD thema-dagen werden door de media nauwelijks gevolgd, omdat de journalisten niet alleen de bedoelingen ervan konden raden, maar ook weinig nieuwe elementen in het liberale discours waren te ontdekken. De eerste studiedag "Minder belastingen voor meer werk" bevestigde slechts wat iedereen al wist over het liberale wondermindel tegen de werkloosheid: lagere belastingen trekken meer bedrijven naar België en loonkostenverlaging leidt automatisch tot meer aanwervingen onder de lager geschoolden. Het plan bevatte ook betere fiscale regelingen voor middenstanders en de invoering van een volledige decumul. Daarmee was de VLD weer terug bij het klassieke belastingthema. De andere studiedagen moesten de VLD nog eens bevestigen als de partij van de burger. De kloof tussen politiek en burger moet gedicht worden met rechtstreeks verkozen burgemeesters, het afschaffen van de lijststem en het systeem van de opvolgers, de verkiezing van de regeringsleider, het verplichte referendum voor bepaalde materies en het referendum op initiatief van de bevolking. Met "Meer Vlaanderen" had de VLD een thema om de partij een nog duidelijker Vlaams imago te verschaffen, dit ook met het

oog op het binnenhalen van de restanten van de Volksunie. De VLD wil bij voorbeeld dat het economisch beleid ook moet doorklinken in andere beleidsdomeinen. Vlaanderen moet de bevoegdheid krijgen voor het kindergeld en de gezondheidszorg en het zorgbeleid. Voorts pleit de VLD ook een grotere fiscale autonomie voor de deelgebieden. Daarmee werkt de VLD ook impliciet aan een boedelscheiding. De VLD wil namelijk af van de automatische solidariteit tussen de rijke en de arme gebieden. De studiedag over het gerecht bevestigde dat de liberalen gewonnen waren voor de instelling van een Hoge Raad voor de Justitie en een depolitiserende van de benoemingen bij justitie en de politiediensten. Voorts werd op een andere studiedag ook nog eens het onderwijs uitgekauwd. Hier luidde het motto dat men moet investeren in de toekomst van de kinderen, maar aan de andere kant werd nergens aangeduid hoe dat dan budgettair moet worden gerealiseerd. Uiteindelijk sleepte de VLD zich vermoeid naar drie congresdagen die de thema's nog eens moesten samenvatten en bevestigen. Met enige scepsis werd de vernieuwde formule van de burgerdemocratie beluisterd: plebisciteren van burgemeesters en premiers. De stemplicht zou moeten verdwijnen en de kandidaat die per partij de meeste stemmen behaalt, zou moeten verkozen zijn. Alle stampeien over een grondige hervorming van de sociale zekerheid werd zorgvuldig vermeden. Veel meer aandacht kreeg de hervorming van politie en justitie.

De liberalen oordeelden het nuttig om weer hun sociale gezicht te tonen.

De VLD: "Het is een cruciaal element van het zorgzame liberalisme om de ontwikkeling van een duale samenleving tegen te gaan. Momenteel heeft slechts de helft van alle Belgen een volwaardige job. Daarom moeten er forse maatregelen komen."

Die forse maatregelen ziet de VLD in het verlagen van de arbeidskosten zonder te raken aan het netto-inkomen. Maar de VLD wil ook meer flexibiliteit, omdat dit tegemoet zou komen aan de behoeften van niet alleen de ondernemers maar ook van de gezinnen. Met de VLD wordt de 24 uren economie een feit.

DE VOLKSUNIE

De veel kleinere Volksunie kon zich nauwelijks een gezicht geven tijdens de crisis die het politieke systeem deed beven. Op plaatselijk vlak

was de partij grotendeels verdwenen of inert geworden. Onder Bert Anciaux was de partij verwaterd tot een los verband van mandatarissen en belanghebbenden. Op het partijcongres van 22-23 november 1997 bleek dat de partij vooral leefde van de waan van de dag en van de conflictstof rond Brussel. Voorts was de Volksunie onder de charmes van Verhofstadt gekomen. De radicaal-democratische koers waarvoor Anciaux weer eens koos, moest de politieke vernieuwing dienen. Maar met wie wilde men aan dat project werken? Met AGALEV boterde het al; geruime tijd niet. En zich meteen in de armen van de VLD storten was ook uitgesloten. Vader en zoon Anciaux hadden enkele jaren eerder voorzitter Jaak Gabriëls ten val gebracht op de beschuldiging dat hij de partij aan de liberalen wilde verkwanselen. Had de Volksunie nog wel bestaansrecht? Dat was een vraag die niet alleen in de partij maar ook erbuiten leefde. En terecht. Was het flamingantisch programma niet voor bijna honderd procent gerealiseerd, zoals Hugo Schiltz al meerdere malen had beklemtoond? Als de Volksunie nog bestaansrecht had, dan moest die partij bewijzen dat ze nog een boodschap had die haar uniek maakte. Wat maakte de Volksunie dan uniek? Ook in dat debat ging het licht weldra uit.

In een opiniestuk in De Standaard van 29 november 1997 liet de Volksuniejongere Patrick de Win het volgende taboe-doorbrekend geluid noteren: "Wat maakt de Volksunie tot de Volksunie? Een afspraak, ooit in 1953 door een paar geïnspireerde geesten gemaakt? Neen, het is geen contract of programma dat eens en voor altijd vastligt waarvoor de Volksunie staat. De Volksunie is een rijk alfabet waarmee steeds weer nieuwe verhalen kunnen worden geschreven, in steeds wisselende contexten. Vlaanderen heeft vandaag een nieuw verhaal nodig. Vlaanderen wacht ongeduldig op een flinke dosis gedurfde politieke creativiteit, om een krachtig en compromisloos antwoord te bieden op de crisis die de politiek en de democratie momenteel belaagt."

Wat is dan het probleem van de Volksunie? Dat probleem is dat ze geen hoofdrolspeler is in het politieke herverkavelingsdrama. De noodsporang die Bert Anciaux maakte door van wal te steken met ID21 als politieke beweging naast de Volksunie, toonde immers al impliciet aan dat zijn partij te inert was om nog nieuw talent aan te trekken. Voor velen is de Volksunie immers

een meubelstuk uit het flamingantisme en dat brengt steeds minder mensen naar de weiden van de IJzervlakte. Op sociaal-economisch vlak staat de Volksunie programmatisch zwak. Ze zet zich zoals vroeger af tegen de vakbonden en de grote sociale organisaties. Daarin staat ze nu dicht bij de liberalen. De Volksunie zegt een "groene partij" te zijn, maar ze doet nauwelijks een inspanning om dat opgeëiste imago waar te maken. De Volksunie is vooral actief rond elke nieuwe ronde van de staats hervorming, omdat ze daar haar bestaansredenen aan ontleent. Ze wil in en rond Brussel de eerste viool spelen als het aankomt op het beschermen van de rechten van de Vlamingen. Maar daar slaagt ze de laatste tijd niet in. Dit bij gebrek aan politiek personeel en nog meer bij gebrek aan mobiliseerbare aanhang. In Brussel wil het Vlaams Blok vele malen groter worden dan de Volksunie, en dat steekt. De Volksunie streeft niet naar separatisme, wel naar volwaardige autonomie in confederaal verband. Wie echter het 10 puntenplan over de staats hervorming leest komt tot de conclusie dat het confederalisme van de Volksunie moet leiden tot een boedelscheiding met Wallonië en dat die regeling het product zal zijn van twee autonome staten die onderhandelen over de opheffing van België. Maar de grote onbekende is uiteraard of Wallonië stappen in die richting zal zetten en hoe dan het statuut van Brussel er zal uitzien.

AGALEV

AGALEV en ECOLO onderhouden met elkaar een bevoorrechte relatie. Doch die fraaie Belgische eenheid is er meer voor de emotie dan voor het uitoefenen van de macht. Beide partijen hebben een verschillende achtergrond en politieke cultuur. Vooral AGALEV heeft de laatste jaren terrein verloren als gevolg van een onduidelijke strategie en tactiek. AGALEV kon maar moeilijk afscheid nemen van het dogmatisme dat inherent was aan de behoefte om het eigen gelijk te aanbidden en de regelgeving ten aanzien van het "anders gaan leven" in eigen hand te houden zonder dialoog met anderen. Dat afscheid nemen van het dogmatisme ging gepaard met veel verwarring en een terugkeer naar de groene kern van het programma. Daardoor kwam ook aan het licht dat AGALEV een schuit met een platte bodem is en gemakkelijk een populistische bocht kan maken. Jos Geysels gaf daarvan enkele staaltjes weg in zijn interview in Knack van 22 april 1998.

Jos Geysels: "Partijen hebben geen behoefte aan een ideologie, maar aan een verhaal. Wat goed is in de samenleving, moeten de groenen steunen. Veel mensen zijn de alleenheerschappij van het medisch apparaat beu en zoeken alternatieven. Dat moeten we steunen. Als het gaat over het belang van de sector of van de mensen, dan staan we aan de kant van wie zich zorgen maakt over zijn gezondheid."

Op het partijcongres van 25 april 1998 te Leuven benadrukte AGALEV de betekenis van het groene gedachtegoed en de ecologische duurzaamheid onder het motto "Groene Bakens voor de 21ste eeuw". Uitgangspunt was dat de Groenen geen pasklare oplossing hebben voor elk probleem, maar wel vragen stellen over de levenskwaliteit. De ecologische duurzaamheid staat hier dan in relatie met een nieuw economisch model dat ook soberheid in zich draagt zonder te leiden tot individuele verschraving. Voor AGALEV is het verhaal van de nul-groei dus voorbij. Het komt er nu op aan ecologisch duurzaam te groeien en kwaliteit te leveren. De partij wil ontsnappen aan de logica van de concurrentie en daarom een nieuwe vorm van sociale rechtvaardigheid inbouwen die niet gebaseerd is op enkel maar betaald werk. AGALEV wil de democratie herwaarderen met een nieuw burgerschap in een sociale en ecologische context. Dat moet dan gebeuren in een rechtvaardige internationale orde.

Er is bij AGALEV beslist het probleem van het fundamentalisme. AGALEV streeft naar een gesloten wereld- en waardensysteem dat ontsnapt aan een concrete analyse van de werkelijkheid. Wat AGALEV ook aanroert, het commentaar is altijd doorspekt met groene vijgenblaadjes. Bij AGALEV kan men niet meer normaal praten zonder de voorgeschreven adjectieven te gebruiken. Welvaart heet niet meer gewoon welvaart, maar ecologische welvaart. Productiewijze heet stevast ecologisch produceren. Het nieuw ondernemerschap (ook dat bestaat) draait om handelaars die veel aandacht aan productie-informatie besteden en duurzaam geproduceerde kwaliteitsproducten slijten. De relatie tussen Noord en Zuid heeft uiteraard een sterke ecologische dimensie. En zo kan men doorgaan in de hoop dat een repetitief woordgebruik ook leidt tot analytische helderheid.

Uit fundamentalistisch streven naar het scheppen van een eigen wereldbeeld hebben de analytische geesten bij AGALEV nutteloze

energie besteed aan een bepalen van de duurzame ecologische meerwaarde. De bedoeling was om tot een nieuw economisch rekensysteem te komen voor de nationale boekhouding. Men had zich die moeite kunnen besparen, want rekenen heeft altijd iets arbitrairs als men het nut van de dingen wil bereken.

Bij AGALEV is het milieuvriendelijke de toetssteen voor elke hervorming. De stelregel is dan dat het milieuvriendelijke gedrag ook financieel beloond moet worden en dat de overheid daar via de BTW aan kan meehelpen. Kortom, AGALEV wil via de fiscaliteit het consumentengedrag sturen en zo ook de productie in een bepaalde richting stimuleren. Het is het groene ei van Columbus.

AGALEV is ook de partij van de zachte sector die zich zorgen maakt over de sociale samenhang en de kwaliteit van het bestaan. Vooral de zorgsector ligt AGALEV aan het hart. AGALEV verdedigt voorts de 30-urenweek zonder koopkrachtdaling voor de lagere inkomens. AGALEV wil een geïndividualiseerd recht op een uitkering instellen. AGALEV wijst de verzuilde maatschappij af en kiest voor een vernieuwde civiele maatschappij die een duidelijk onderscheid maakt tussen taken die te maken hebben met belangenbehartiging, en taken van algemeen maatschappelijke aard. In de democratisering van de staat gaat AGALEV zeer ver. Uiteraard is AGALEV niet tevreden met de huidige vorm van vertegenwoordigende democratie en zou AGALEV graag vormen van directe democratie waar mogelijk invoeren. Eigenlijk staat men hier zeer dicht bij de VLD met de roep om verkozen burgemeesters en gouverneurs, petitieright, referendum. Maar even verder komen allerlei fundamentalistische varianten weer het programma binnen als het gaat om nieuwe afspraken maken tussen overheid, civiele maatschappij en markt. Dan is AGALEV nog altijd behept met het elkaar willen controleren en wegen. AGALEV wil de pluriformiteit graag overal en altijd verankeren, maar dan wel met behulp van een niet nader gespecificeerde interne en externe democratische controle in de hoop aldus de verzuiling te kunnen ontmantelen. In de plaats van de verzuiling moet dan komen een nieuwe civiele maatschappij.

AGALEV in een goedgekeurde congresresolutie: "Er moet opnieuw meer aandacht besteed worden aan de zelforganisatie van groepen mensen. De groepen moeten meer rechtstreekse

middelen krijgen voor de emancipatorische activiteiten die ze realiseren. Daarom wil AGALEV de huidige subsidiestromen drastisch doorschudden - zij zijn te veel en te eenzijdig gericht op verzuilde of professionele hulpverlening."

AGALEV wil ook het bedrijfsleven meesleuren in een soort emancipatieproces (zowel nationaal als internationaal), waarbij dat bedrijfsleven "dringend werk moet maken van een aantal ethische codes rond ondernemen op sociaal, fiscaal en ecologisch vlak. Die codes moeten de rechten van de burger als consument erkennen, alsook het recht van de burger op een leefbare omgeving".

CONCLUSIES

De crisis van het politieke systeem is niet uitsluitend te herleiden tot de groei van uiterst rechts. De zogenaamde "Zwarte Zondag" van 1991 is dan ook een vals signaal geweest. De werkelijke problemen zitten in de veranderde sociale en economische voorwaarden waarin een deel van de bevolking op dit moment leeft. De meeste stemmen voor het Vlaams Blok zijn proteststemmen die zich hebben afgekeerd van de traditionele politieke partijen. De groei van dit soort proteststemmen heeft het politieke systeem in België in belangrijke mate verstoord. Vandaar dat de traditionele partijen op dit moment bezig zijn met het terugwinnen van deze kiezers.

Doch ook dit is weer niet de grond van de zaak. Al ettelijke decennia lang is het verzuilde politieke bestel onder zware druk gekomen van de gecombineerde krachten van industrialisering en modernisering van de sociale verhoudingen. De bestaande politieke partijen en hun zuilgebonden organisaties hebben daarop nooit een passend antwoord weten te verzinnen. De uitbarsting kwam pas in de jaren negentig.

Een eerste conclusie met betrekking tot het afgelopen decennium is dat de aanzetten tot politieke hervervorming vooral moeilijk en inconsistent waren. Zo was er de tendens om vooral de verzuilde maatschappelijke ordening in te ruilen voor een *open society*, maar daar is het nooit van gekomen. Zo was er steeds weer de tendens om via een duidelijke polarisatie de partijen met elkaar in concurrentie te brengen. De VLD was hierin koploper. Ook dat mislukte. Nu de verkiezingen voor 1999 voor de deur

staan, zijn de verhoudingen nog altijd volgens de klassieke scheidslijnen bevroren.

In deze verhoudingen zal beweging komen. De actoren zijn er zich van bewust. Maar op welk moment zullen zich de politiek actoren hergroeperen? Meestal gebeurt dat met het oog op verkiezingen. Maar op basis van welke programmatische punten moet dat dan gebeuren?

Er is uiteraard de links-rechts as die de tegenstellingen op sociaal-economisch gebied in beeld brengt. Gaan we in de richting van een ongunstige machtsverhouding tussen links en rechts? Ongetwijfeld, want de sociale krachten die links tot op dit moment hebben bevoorrecht, staan in het verlies. Het relatieve gewicht van de arbeidersklasse slinkt. Het gewicht van de nieuwe middenklasse neemt toe.

Kern van de zaak is hoe in 1999 de klassenverhoudingen zich zullen articuleren tijdens de kiesstrijd. De verwachting van links is dat Rooms-Rood zal doorgaan. Deze verwachting is gebouwd op een rekenkundige prognose. In België is het gewicht van de arbeidersklasse relatief gezien nog groot. België is geen diensten-economie. Mathematisch gezien moeten socialisten en christen-democraten nog een meerderheid hebben. Maar wat als in Wallonië de PSC verdwijnt?

Aan de andere kant waait de ideologische wind in de richting van het neo-liberalisme. De partijen die neo-liberale waarden huldigen, hebben de wind in de zeilen. Deze partijen

manifesteren zich als de tegenstanders van de verzuilde politiek. In dat verzet tegen de verzuiling speelt de VLD de eerste viool. Maar ook de Volksunie en AGALEV zijn objectieve bondgenoten van de VLD. De programma's van beider partijen komen in de buurt van de "burgerdemocratie" van Verhofstadt. Zullen daarom VLD, Volksunie en AGALEV weldra een anti-zuilen front vormen? Dat is nog maar af te wachten. Rooms-Rood heeft immers nog ettelijke troeven in handen. Voorts is er het in Vlaanderen ongewone perspectief van "paars". Immers, een Rood-Blauwe coalitie kan zich enkel maar vormen rond belangrijke levensbeschouwelijke kwesties, en dan slechts op voorwaarde dat er ook rond de sociaal-economische problemen een compromis mogelijk is. Maar waarom is er in België geen paarse coalitie mogelijk? Is de verzuiling dan nog zo sterk? Dat laatste kan niemand nog geloven.

Bibliografische verantwoording

Voor zo ver niet anders aangeduid komen de geciteerde passages allemaal uit teksten die in augustus 1998 raadpleegbaar waren op de websites van de Belgische politieke partijen. Dat geldt evenwel niet voor de SP-publicatie "Samenbundeling van alle resoluties goedgekeurd op het Toekomstcongres van 16 en 17 mei 1998", Brussel, SP, 200 blz.

150 jaar communistisch manifest

een nieuwe Nederlandse bewerking

Onlangs verscheen bij IMAVO een nieuwe uitgave van het Communistisch Manifest in een nieuwe Nederlandse bewerking door Willy Courteaux, omstandig ingeleid en historisch-politiek gesitueerd door André Mommen.

*De nieuwe uitgave kan worden besteld door
overschrijving van 330 Fr (port inbegr.) op rekening 001-0579148-37
van IMAVO vzw te 1000 Brussel met vermelding van "Manifest" of bestelnummer 9804.*